

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

سیاست تجاری بحرین

شهریور ۱۴۰۲

شناسنامه گزارش

عنوان:

سیاست تجاری بحرین

مدیریت اقتصاد کلان و آینده پژوهی

تاریخ انتشار: شهریور ۱۴۰۲

واژه‌های کلیدی: چشم‌انداز اقتصادی، برنامه توازن مالی، نظام مجوزهای تجاری، شورای همکاری خلیج فارس، موافقت‌نامه‌های تجارت منطقه‌ای

نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان شهید موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵

فهرست مطالب

۵	خلاصه کاربردی
۶	بحرین در یک نگاه
۷	سیاست تجاری و اقتصادی بحرین
۱۷	ارزیابی سیاست تجاری بحرین
۲۵	جمع بندی و توصیه های سیاست گذاری

خلاصه مدیریتی

- بحرین به‌عنوان کوچکترین کشور خلیج فارس و عضو شورای همکاری، اقتصادی مبتنی بر انرژی و مواد معدنی به ویژه آلومینیوم دارد. با این حال و به نسبت اندازه آن، از یکی از متنوع‌ترین اقتصادها در میان کشورهای عضو شورای همکاری برخوردار است.
- به جز کشورهای شورای همکاری خلیج فارس که بحرین نیز در قالب موافقت‌نامه‌های تجارت منطقه‌ای و بین‌المللی آنها تعریف می‌شود و از نظام تعرفه‌ای و گمرکی آن پیروی می‌کند، چین و ایالات متحده مهمترین شرکای تجاری بحرین به شمار می‌روند و همچنین، این کشور با هلند و استرالیا نیز روابط اقتصادی گسترده‌ای دارد.
- مهمترین سند توسعه‌ای کشور بحرین، چشم‌انداز ما (بحرین ۲۰۳۰) است که در سال ۲۰۰۸ توسط پادشاه بحرین معرفی شد. برنامه‌های عملیاتی دولت بر مبنای اهداف استراتژیک کشور از جمله این سند و در قالب برنامه‌های توسعه چهارساله تنظیم می‌شوند.
- بنا بر ارزیابی سازمان تجارت جهانی از سیاست تجاری بحرین، این کشور در نتیجه یک سیاست متنوع‌سازی بلندمدت در راستای سند چشم‌انداز اقتصادی ۲۰۳۰ بحرین موفق شده است تا بخش خدمات را به پیشران اقتصاد این کشور تبدیل کند؛ به گونه‌ای که در سال ۲۰۲۰ حدود ۶۰ درصد از کل تولید ناخالص داخلی ناشی از بخش خدمات بوده است. سهم نفت به تنهایی ۱۸,۳ درصد از تولید ناخالص داخلی بوده است و مهمتر اینکه بخش تولیدی که سهم ۱۴,۲ درصدی از تولید ناخالص داخلی را دارد، بسیار انرژی‌بر بوده و به منابع انرژی بحرین وابسته است. با این حال، دومین بخش بزرگ از تولید ناخالص داخلی به جز نفت به شمار می‌رود. سهم بخش کشاورزی در اقتصاد بحرین ناچیز است.
- یکی از گام‌های مهم در اقتصاد بحرین ناظر بر مشارکت و سرمایه‌گذاری اتباع خارجی است. در سال ۲۰۱۸ محدودیت‌های مالکیت خارجی در ۶۲ فعالیت اقتصادی برداشته شد. همچنین، در سال ۲۰۲۱ سیاست‌های جدیدی برای تسهیل سرمایه‌گذاری خارجی در برخی از فعالیت‌های اقتصادی که همچنان جزء ممنوعه‌های فهرست بالا بودند، عرضه شد. در حال حاضر، فعالیت‌هایی که تنها برای شهروندان و شرکت‌های بحرینی و اعضای شورای همکاری مجاز هستند عبارت از خدمات حسابداری، صادرات، واردات و فروش سوخت خودروهای مسابقه‌ای، ترخیص کانتینر و ماهی‌گیری هستند.
- روابط تجاری میان ایران و پادشاهی بحرین چندان دامنه‌دار نیست و بر خلاف روابط تجاری ایران و امارات متحده، اغلب در تسلط عوامل سیاسی بوده است. بحرین در سال ۱۴۰۰ تنها ۰,۰۲ درصد از صادرات ایران را به خود اختصاص داد و از این نظر در جایگاه شصت و هشتم در میان شرکای

تجاری ایران قرار گرفته است. در حوزه واردات نیز این کشور از مجموع ۵۳ میلیارد دلار واردات ایران با اختصاص ۰,۰۰۲ درصد به خود، در جایگاه ۹۰ قرار گرفته است.

- اتاق‌های بازرگانی ایران و بحرین از دهه ۱۳۸۰ روابط رسمی داشتند و «شورای بازرگانی مشترک با ایران» توسط اتاق بازرگانی بحرین تشکیل شد تا موتور محرک روابط اقتصادی با ایران باشد. این تلاش‌ها با امضای «موافقتنامه همکاری‌های اقتصادی، بازرگانی و فنی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت پادشاهی بحرین» در سال ۱۳۸۲ اوج گرفت. با این حال، از دهه نود و همزمان با بهار عربی و متشنج شدن فضای سیاسی در روابط ایران و اعراب، روابط ایران و بحرین نیز به شدت مخدوش و تجارت دوجانبه نیز محدود شد.
- روابط دو کشور در حوزه انرژی نیز تابعی از روابط سیاسی بوده است. بحرین از دهه هشتاد خورشیدی به دنبال خرید گاز از ایران بود و چندین دور مذاکره میان دو کشور و بعدتر، با مشارکت روسیه برای صادرات گاز ایران به بحرین از طریق خط لوله صورت گرفته و تفاهم‌های کلی نیز حاصل شده بود. با این حال، در دهه نود و به دنبال متشنج شدن فضای سیاسی در روابط دوجانبه نیز این مذاکرات و طرح‌ها به طور کلی متوقف شد.

بحرین در یک نگاه

بحرین، که پایتخت آن منامه است، جزیره کوچکی در جنوب خلیج فارس است که با مساحت ۷۶۰ کیلومتر مربع (کوچکتر از شهر تهران با ۷۹۰ کیلومتر مربع) و ۱۶۱ کیلومتر خط ساحلی، ۱۷۴مین کشور جهان به شمار می‌رود. این کشور ۱,۵۶ میلیون نفر جمعیت دارد که کمتر از نیمی از آنها عرب زبان و بحرینی و حدود ۴۵ درصد جمعیت این کشور مهاجر و غیربومی هستند. هرچند بحرین کوچکترین جمعیت خلیج فارس را دارد، با این حال نرخ شهرنشینی در آن بالا و حدود ۹۰ درصد است؛ امید به زندگی در بحرین ۸۰,۱۳ سال است. خاندان آل خلیفه از سال ۱۷۸۳ در این کشور به قدرت رسیدند و در سال ۱۹۷۱ به استقلال از ایران رسیدند.^۱

صحنه سیاسی بحرین کماکان به دلیل مناقشات میان خاندان سنی آل خلیفه و اکثریت شیعه این کشور کماکان آسیب‌پذیر است. بهای بالای نفت و سهم بالای سرمایه‌گذاری‌های دولتی و خارجی کماکان موتور محرک سرعت پیشرفت اقتصادی این کشور بوده و کمک کرده است تا در سال ۲۰۲۲ دولت بحرین به وضعیت بدهی‌های خود تا حد زیادی سر و سامان بدهد. با این حال، پیش‌بینی شده است که با کاهش نسبی دوباره بهای نفت در بازه زمانی ۲۰۲۷-۲۰۲۳، کسری موازنه و بدهی‌های دولت بحرین باز هم مشکل‌ساز شود.^۲

1- <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/bahrain/>

2- <https://country.eiu.com/bahrain>

به لحاظ آزادی اقتصادی، بر طبق شاخص آزادی اقتصادی بنیاد هریتج در سال ۲۰۲۱ بحرین در رتبه ۴۰ام از ۱۷۸ کشور جهان و به عنوان «نسبتاً آزاد» رتبه‌بندی شده است و مهمترین مانعی که کشور با آن مواجه است، بدهی عمومی بالای آن اعلام شده است.^۱ همچنین، بر مبنای شاخص توسعه انسانی UNDP، بحرین در سال ۲۰۲۰ در رتبه ۴۲ از ۱۸۹ اقتصاد جهان^۲ و در شاخص بین‌المللی شفافیت و ادراک فساد در رتبه ۷۸ از ۱۸۰ قرار گرفته است.^۳

سیاست تجاری و اقتصادی بحرین

بر مبنای داده‌های سال ۲۰۲۰، تجهیزات مکانیکی و الکتریکی (۲۸ درصد)، محصولات شیمیایی (۱۴ درصد)، محصولات معدنی (۹ درصد)، تجهیزات و وسایل حمل‌ونقل (۸ درصد) و فلزات خام (۸ درصد) پنج کالای نخست وارداتی بحرین که در مجموع شامل ۲۸ درصد از کل واردات هستند را تشکیل داده است. چین با ۱۴ درصد نخستین مبدأ وارداتی بحرین بوده و بعد از آن عربستان سعودی (۷ درصد)، استرالیا (۷ درصد)، ایالات متحده (۷ درصد) و امارات متحده عربی (۶ درصد) قرار دارند.

در بخش صادرات، کشور بحرین بین سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ شاهد میانگین رشد سالیانه ۵,۳۷ درصدی صادرات غیرنفتی بوده است، در حالی که میانگین رشد سالیانه کلی صادرات این کشور در همین بازه زمانی ۳,۹۳ درصد بوده است. همچنین، سهم صادرات غیرنفتی از کل صادرات از ۲۷ درصد در سال ۲۰۱۰ به ۵۳ درصد در سال ۲۰۲۰ افزایش پیدا کرده است که نشان از موفقیت برنامه‌های کشور بحرین برای سیاست متنوع‌سازی تجارت خارجی دارد. در سال آخر این بازه ده ساله، مهمترین صادرات کشور بحرین عبارت از فلزات خام (۵۹ درصد)، محصولات معدنی (۱۱ درصد) محصولات شیمیایی (۹ درصد) محصولات پلاستیکی و لاستیکی (۴ درصد) و مواد غذایی آماده، نوشیدنی و تنباکو (۴ درصد) بوده‌اند. عربستان سعودی، امارات متحده عربی، ایالات متحده آمریکا، عمان و هلند پنج مقصد اول صادراتی کشور بحرین بوده‌اند.^۴ تصویر شماره ۱ نشان دهنده روندهای کلان اقتصاد بحرین در بازه زمانی ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۰ است. بر مبنای این داده‌ها، بحرین تا قبل از سال ۲۰۲۰ رشد تولید ناخالص داخلی مثبتی را به نمایش گذاشته است، با این حال اقتصاد در سال ۲۰۲۰ به دلیل پیامدهای همه‌گیری کووید و کاهش بهای جهانی نفت ۵,۱ درصد کوچک شد. بخش غیرنفتی با ۶,۲- بیشترین آسیب را دید. در میان مدت (۲۰۲۲-۲۰۲۵) پیش‌بینی شده است که میانگین نرخ رشد تولید ناخالص داخلی به ۲ تا ۲,۵ درصد برسد که بخش عمده‌ای از آن ناشی از هزینه‌های دولت در زیرساخت‌ها و تأثیر آن بر بخش غیرنفتی است. همچنین، سهم بخش خدمات بحرین رو به رشد بوده است و در سال ۲۰۲۰، به طور کلی ۵۸,۳ درصد از تولید ناخالص داخلی را در بر گرفته است

1- Heritage Foundation, 2021 Index of Economic Freedom. Viewed at: <https://www.heritage.org/index/country/bahrain>

2- UNDP, Human Development Report 2020. Viewed at: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020.pdf>

3- Transparency International, Corruption Perceptions Index 2020. Viewed at: <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl>

4- WTO State Report of Bahrain, p. 5.

که نسبت به ۵۵,۷ درصد در سال ۲۰۱۴ نشانگر رشد است. با این حال، سهم بخش تولید وضعیت نوسانی داشته و در سال ۲۰۲۰ نهایتاً به ۱۴,۲ درصد رسیده است.^۱

شکل ۱- شاخص‌های اقتصادی بحرین

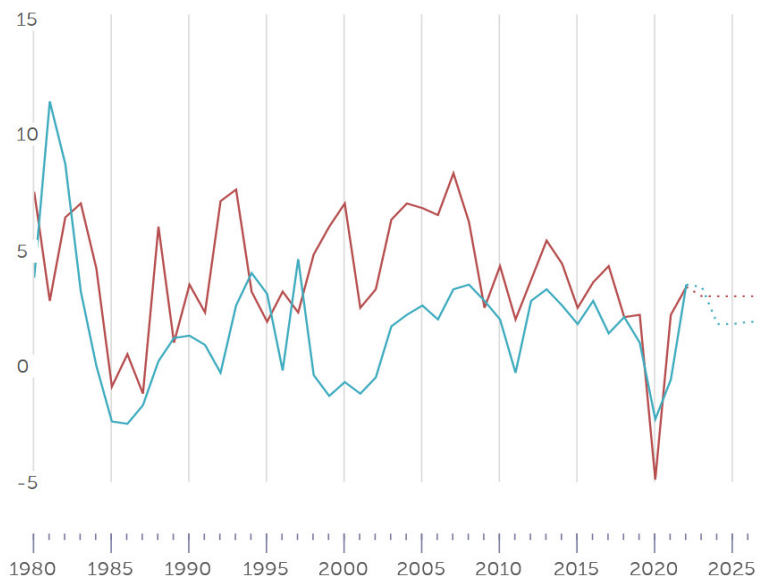
Table 1.1 Selected macroeconomic indicators, 2014-20

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020 ^a
GDP at current prices (BHD billion)	12.6	11.7	12.1	13.3	14.2	14.5	13.1
GDP at constant prices (BHD billion)	11.3	11.5	11.9	12.5	12.7	13.0	12.3
GDP at current prices (USD billion)	33.4	31.1	32.2	35.5	37.8	38.7	34.7
GDP at constant prices (USD billion)	30.0	30.6	31.6	33.2	33.8	34.6	32.7
Real GDP percentage change (in constant prices, base year 2010)	4.4	2.5	3.6	4.3	2.1	2.1	-5.1
Real oil sector GDP percentage change	3.0	-0.1	-0.1	-0.7	-1.3	2.2	-0.1
Real non-oil sector GDP percentage change	4.7	3.1	4.5	5.5	2.9	2.1	-6.2
GDP per capita (USD 1,000)	22.8	22.4	22.3	22.1	22.5	23.3	22.3
Population (million)	1.3	1.4	1.4	1.5	1.5	1.5	1.5
Total employment by citizenship (% of total employment) ^b							
Bahraini	..	23.6	21.6	22.6	22.9	23.0	25.2
Non-Bahraini	..	76.4	78.4	77.4	77.1	77.0	74.8
Unemployment, overall (% of total labour force)	3.7	3.4	3.9	4.1	4.3	4.7 ^a	5.9 ^a
Inflation (CPI, % change)	2.6	1.8	2.8	1.4	2.1	1.0	-2.3

همچنین، به گزارش صندوق بین‌المللی پول، نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و نرخ تورم بحرین در نمودار زیر قابل مشاهده است.

نمودار ۱ - رشد تولید ناخالص داخلی و تورم بحرین (منبع: صندوق بین‌المللی پول)

- Real GDP growth (Annual percent change) — 3
- Inflation rate, average consumer prices (Annual percent change) — 3.4

مهمترین سند توسعه‌ای کشور بحرین، چشم‌انداز ۲۰۳۰ است که در سال ۲۰۰۸ توسط پادشاه بحرین، حمد بن عیسی آل خلیفه معرفی شد و محور اصلی آن، فراهم کردن زندگی بهتر برای مردم بحرین به واسطه رقابت‌پذیری، پایداری، تولید و تنوع اقتصادی است. دولت این کشور که ولیعهد، سلمان بن حمد آل خلیفه به عنوان نخست‌وزیر در رأس آن قرار دارد، اصول بالا را در دستور کار قرار داده است و برنامه‌های عملیاتی دولت را بر مبنای اهداف استراتژیک کشور و در قالب برنامه‌های توسعه چهارساله تنظیم می‌کند. آخرین برنامه عملیاتی اجرا شده از این دست عبارت از برنامه ۲۰۲۲-۲۰۱۹ بود؛ همچنین برنامه توازن مالی بحرین از دیگر اسناد بالادستی اقتصادی بحرین است؛ نظام مجوزهای تجاری نیز مجموعه رویه‌ها و قوانین ثبت و فعالیت شرکت‌های تجاری در بحرین را مشخص کرده است که در ادامه مورد بررسی قرار گرفته‌اند.^۱

چشم‌انداز ما (چشم‌انداز اقتصادی ۲۰۳۰ بحرین)^۲

مطابق این سند^۳ اقتصاد بحرین در دهه‌های گذشته به دلیل افزایش قیمت نفت، رشد بخش مالی و توسعه اقتصادی منطقه‌ای رونق داشته است؛ در نتیجه، اعتماد بین‌المللی به اقتصاد این کشور افزایش یافته است که به نوبه خود به افزایش جذب سرمایه‌گذاری خارجی کمک کرده است. سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ در این شرایط و با هدف توسعه بحرین، ایجاد جامعه‌ای مرفه، ارتقاء استانداردهای زندگی شهروندان، فرصت‌های شغلی جذاب‌تر و دستمزدهای بالاتر و بسط عدالت اجتماعی تنظیم شده است. بر اساس این سند:

در سطح ملی، اقتصاد بحرین نیازمند تحول است. در نتیجه فقدان نیروی کار کافی و ماهر، بحرین با کمبود شغل با کیفیت و مهارت‌های مناسب مواجه است. طی سال‌های آینده، تعداد نیروی کار بحرین دو برابر خواهد شد. در حال حاضر، تقریباً ۴۰۰۰ بحرینی در سال با حداقل مدرک دانشگاهی وارد بازار کار می‌شوند. اگر روندهای اقتصادی فعلی ادامه یابد، کیفیت و تعداد مشاغل موجود پاسخگوی تقاضا نخواهد بود. ایجاد مشاغل کم دستمزد در سال‌های اخیر موجب رکود متوسط دستمزد بحرینی‌ها در بخش خصوصی شده است. هر چند بخش خصوصی به طور متوسط سالانه تنها ۱۱۰۰ شغل با حقوق ماهانه بالاتر از ۵۰۰ دینار برای بحرینی‌ها و حدود ۲۷۰۰ شغل برای غیربحرینی‌ها ایجاد می‌کند، برای این مشاغل که دستمزدی متوسط تا بالا دارند، بحرینی‌ها گزینه مطلوب برای کارفرمایان در بخش خصوصی نیستند؛ چرا که سیستم آموزشی هنوز مهارت‌ها و دانش لازم برای موفقیت در بازار کار را برای جوانان فراهم نکرده است. بحرین سال‌ها توانسته است با توزیع مجدد درآمدهای نفتی و ارائه شغل به شهروندان

1- WTO State Report of Bahrain, p. 4.

2- Our Vision (Economic Vision 2030)

3- https://www.bahrain.bh/wps/portal/en/!ut/p/z1/1ZJBU4MwEIX_ih56ZLIQCOGIDLYyMnVaaUsunZRGGgcXQzqvzcdT1VbMLfMvLf79ttFDG0QU7yXJdeyUbwY_5yR7WwOxHaok1CcYQjnJFoEMdhT8ND6XAAYxyeB_-SvAodQQGyMH5w0sh9c409TgJDeLR6f7yOAKR7pv_DCwf4rxBBrc7IHeeFTTDzPt4LCdiy38LgVYoxagIBOXFFQewncdaF0qw8oF2XTt02nebUVagLVV3upypuW1-JtAjt-6LhUDmD4Cel3CnZ9hqVQpgY7n-UPIN91rrAcapSboP7FoKbCupfiHWWq6WpzHct_wpsBSoYwYi5Ovh6PLDSgG6XFh0ab8aTbOsuyumuJPK41f0hi7LL_9Atndg_E!//dz/d5/L3dHQSEvUUt3SS9nQSEh/

در بخش دولتی به این مسائل رسیدگی کند. این سیاست سبب شده تا بحرین با یک بخش عمومی بزرگ مواجه باشد؛ وضعیتی که با توجه به کاهش تدریجی ذخایر نفت، در آینده ناپایدار خواهد بود. پایدارترین راه حل عدم توازن و افزایش کیفیت اشتغال، توسعه اقتصادی تحت هدایت یک بخش خصوصی پُر رونق -جایی که شرکت‌های مولد و درگیر فعالیت‌های با ارزش افزوده بالا، فرصت‌های شغلی جذابی را به بحرینی‌های با مهارت مناسب ارائه می‌دهند- است.

در سطح منطقه‌ای، بهره‌گیری از فرصت رشد بی‌سابقه، نیازمند اقدام سریع است. در دهه‌های گذشته، شورای همکاری خلیج فارس نرخ‌های بالای رشد اقتصادی را تجربه کرده است و به یک مرکز نوظهور مالی، صنعتی و گردشگری تبدیل شده است. در این شرایط، بحرین از فرصتی استثنایی برخوردار است که مزیت‌های زیادی را به سرمایه‌گذاران ارائه می‌دهد: (۱) محیط تجاری: «بحرین در قلب شورای همکاری خلیج فارس قرار دارد و دروازه‌ای به آسیا، اروپا و آفریقا است». این کشور علاوه بر مشوق‌های اقتصادی استاندارد منطقه -مالیات صفر و مالیات غیرمستقیم اندک برای شرکت‌های خصوصی و افراد و جابه‌جایی آزاد سرمایه- مالکیت صد در صد بر دارایی‌های تجاری و املاک و مستغلات در بیشتر بخش‌های اقتصاد را به سرمایه‌گذاران خارجی ارائه می‌کند. (۲) ثبات سیاسی: «در بحرین، حاکمیت قانون، ثبات و محیط امن سرمایه‌گذاری را فراهم می‌کند. اصلاحات سیاسی مبنایی برای جامعه‌ای فراگیر و منسجم ساخته است» که از برنامه‌های بلندپروازانه برای تغییرات اقتصادی و اجتماعی حمایت می‌کند. دولت بحرین تلاش دارد سیاست‌های خود را به گونه‌ای تنظیم کند که ضمن تقویت روند توسعه اقتصادی، حافظ سنت‌های بومی باشد. (۳) جامعه‌ای چندفرهنگی: جامعه بحرین از ورود خارجی‌ها به کشورشان استقبال می‌کنند در نتیجه، این کشور دارای جمعیتی متنوع است که به شکلی مسالمت‌آمیز در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند.

در سطح جهانی، افزایش رقابت مستلزم بهره‌وری و نوآوری بیشتر است. جهانی‌شدن و رقابت فزاینده، سبب ناپایداری مزیت رقابتی بحرین (اتکا به نیروی کار ارزان خارجی) شده است؛ زیرا مراکز نوظهور جهانی تولید ارزان به تدریج این مزیت را از بین می‌برند. بحرین باید جایگاه خود را در زنجیره ارزش جهانی بازنگری و منابع جدید قدرت اقتصادی آینده را شناسایی کند. در یک اقتصاد جهانی در حال شتاب، نوآوری و بهره‌وری به منابع حیاتی مزیت رقابتی تبدیل شده‌اند. بحرین باید عملکرد خود را در دو زمینه بهبود دهد: (۱) افزایش بهره‌وری نیروی کار (در ۲۵ سال گذشته، کشورهای سراسر جهان به طور متوسط بهره‌وری نیروی کار خود را ۲۱ درصد افزایش داده‌اند، در حالی که پیشرفت در بحرین ۱۷ درصد بوده است). (۲) در مقیاس جهانی، خروجی نوآوری بحرین در حال حاضر ناچیز است. بدون افزایش بهره‌وری و نوآوری، شرکت‌های بحرینی نمی‌توانند در درازمدت رقابتی باقی بمانند.

در ادامه سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ بحرین اصول سه‌گانه راهنما را در محورهای زیر توضیح داده است:

۱. پایداری

بخش قابل توجهی از رشد اقتصادی بحرین طی دو دهه گذشته توسط بخش دولتی هدایت شده است؛ مدلی که تداوم آن، به واسطه محدودیت منابع دولت و افزایش رقابت در اقتصاد جهانی امکان‌پذیر نیست. تا سال ۲۰۳۰، بخش خصوصی باید بتواند به طور مستقل رشد اقتصادی در بحرین را هدایت کند. کارآفرینی و نوآوری، پایداری بخش خصوصی پویا را تضمین می‌کند. در این میان، منابع مالی دولت باید پایداری خود را از طریق سیستمی بایات و آینده‌نگر حفظ کند. دولت منابع خود را به سرمایه‌گذاری برای آینده و بهبود سرمایه‌انسانی از طریق آموزش، به ویژه در زمینه علوم کاربردی اختصاص خواهد داد تا رشد اقتصادی و توسعه محقق شود. با این حال رشد اقتصادی نباید به قیمت زوال محیط زیست و رفاه بلندمدت مردم تمام شود؛ دولت در اقدامات و سیاست‌های خود از هیچ تلاشی برای حفاظت از محیط زیست و حفظ میراث فرهنگی بحرین دریغ نخواهد کرد.

۲. رقابتی بودن

بحرین باید به سطح بالایی از توان رقابت در اقتصاد جهانی دست یابد. افزایش بهره‌وری به طور طبیعی در یک محیط رقابتی اتفاق می‌افتد که باعث بهبود مستمر کسب‌وکارها، رشد اقتصادی، سودآوری و افزایش دستمزدها می‌شود.

دستیابی به بهره‌وری بالاتر مستلزم دسترسی به نیروی کار ماهر است. علاوه بر آموزش، در دسترس بودن نیروی کار ماهر در گرو تبدیل بحرین به کشوری ممتاز برای نیروی کار خارجی و فعالیت‌های تجاری برای شرکت‌های داخلی و خارجی است. عوامل بسیاری در کنار هم، یک کشور را برای سرمایه‌گذاران در صنایع با ارزش افزوده جذاب می‌کند: خدمات عمومی با کیفیت بالا، زیرساخت‌های پیشرفته و محیط زندگی جذاب از جمله عوامل کلیدی در این راستا محسوب می‌شوند.

۳. انصاف

برای رعایت انصاف، تمام معاملات انجام شده توسط بخش دولتی و خصوصی باید شفاف باشد؛ رقابت آزاد و منصفانه حاکم شود و فعالیت‌های خصوصی و عمومی در فضای باز صورت گیرد. نقش دولت فراهم کردن چارچوبی قانونی و نظارتی است که حفاظت از حقوق مصرف‌کنندگان و رفتار منصفانه با صاحبان مشاغل، از جمله سرمایه‌گذاران خارجی را تضمین می‌کند. این به معنای ریشه‌کن کردن فساد و اجرای عادلانه قوانین است. انصاف در جامعه به این معنی است که با همه مردم طبق قانون، مطابق با حقوق بشر بین‌المللی، یکسان رفتار شود. همه مردم باید به خدمات، آموزش و مراقبت‌های بهداشتی دسترسی برابر داشته باشند و نیازمندان از طریق آموزش شغلی کافی و شبکه تأمین اجتماعی هدفمند حمایت شوند. با توجه به این اصول، سند ۲۰۳۰ دستور کار سیاست‌گذاری را در سه بخش اقتصاد، حکومت و جامعه

مشخص کرده است:

۱. اقتصاد

- **افزایش بهره‌وری و توسعه مهارت از طریق (۱) بهبود حکمرانی و مدیریت شرکت‌های دولتی از طریق هلدینگ‌ها (۲) ایجاد انگیزه برای افزایش بهره‌وری در بخش خصوصی (۳) گشودن بازارهای بحرین برای دسترسی شرکت‌ها به الگوهای توسعه نوآوری‌ها و بهترین شیوه‌های افزایش بهره‌وری (۴) تداوم جذب سرمایه‌گذاری به عنوان یکی از محرک‌های کلیدی نوآوری و فرآیند افزایش بهره‌وری (۵) حصول اطمینان از بازتاب یافتن رشد اقتصادی به ایجاد مشاغل با دستمزد متوسط تا بالا و افزایش درآمد در تمام اقشار جامعه (۶) ایجاد زمینه بازی برابر در بازار کار برای بحرینی‌ها از طریق اصلاح قوانین مهاجرت نیروی کار (۷) کمک به بحرینی‌ها برای دستیابی به مشاغل با دستمزد متوسط تا بالا از طریق برنامه‌های حمایتی و آموزش مادام‌العمر**
- **متنوع‌سازی اقتصاد با تمرکز بر بخش‌های دارای پتانسیل بالا از طریق (۱) تشویق سرمایه‌گذاری در بخش‌های منتخب - فراتر از بخش مالی - برای تنوع بخشیدن به رشد اقتصاد غیرنفتی مانند گردشگری، خدمات تجاری، تولید و لجستیک، (۲) ارتقاء بخش‌های صادرات محور برای اطمینان از استقبال شرکت‌های بحرینی از بازارهای جهانی محصولات و خدمات**
- **تحول اقتصادی در بلندمدت با بهره‌گیری از فرصت‌های نوظهور از طریق (۱) ایجاد محیطی مساعد برای کارآفرینی و نوآوری (۲) بهبود دسترسی شرکت‌های کوچک و متوسط به سرمایه و دسترسی به سرمایه‌گذاری‌های مشترک برای تجارت به طور کلی (۳) ایجاد بستری برای پیشبرد نوآوری با هدف کمک به بحرین برای بهره‌گیری از اقتصاد دانش‌بنیان جهانی در حوزه اقتصاد، موفقیت و تحقق برنامه‌ها بر اساس سرانه تولید ناخالص داخلی، میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، نرخ بهره‌وری، نرخ مشارکت نیروی کار بحرینی، تعداد مشاغل جدید با دستمزد متوسط تا بالا برای بحرینی‌ها، تعداد شغل‌های ایجاد شده در بخش‌های دارای پتانسیل بالا و تعداد شغل‌های ایجاد شده در بخش‌های اقتصادی نوظهور، ارزیابی و رصد خواهد شد.**

۲. حکمرانی

- **تمرکز بر بهبود کیفیت سیاست‌ها از طریق (۱) ایجاد قابلیت‌های استراتژیک عملیاتی و متمرکز بر اجرا در تمام نهادهای دولتی (۲) انتخاب دقیق خدماتی که قرار است برون‌سپاری شوند و مطالبه فعالانه مشارکت بخش خصوصی (۳) ایجاد مقررات مؤثر و کارآمد قبل از خصوصی‌سازی و نظارت دقیق پس از آن**
- **توسعه یک بخش عمومی مولد، کارا و کوچک از طریق (۱) تحول در مدیریت منابع انسانی**

بخش دولتی (۲) تقویت حکمرانی در خدمات شهروندی (۳) ساده‌سازی فرآیندهای دولتی و افزایش شفافیت در سازمان‌های دولتی (۴) ایجاد یک سیستم مدیریت و ارزیابی عملکرد کارکنان و موسسات بر اساس تعیین اهداف مشخص

- **ایجاد یک سیستم نظارتی شفاف و منصف به عنوان تسهیل‌گر رشد اقتصادی**
از طریق (۱) تلاش برای حداکثر کیفیت و ثبات مقررات (۲) نظارت بر فرایندهای اجرایی از طریق افزایش بازرسی‌ها (۳) تداوم سیاست عدم تحمل فساد و پارتی‌بازی (۴) ارتقاء سیستم قضایی برای تضمین حل عادلانه و سریع اختلافات

- **کاهش وابستگی منبع دولت به درآمدهای نفتی برای تأمین هزینه‌های جاری**
از طریق (۱) شناسایی منابع بالقوه درآمدهای جاری دولت (۲) کاهش پرداخت‌های ناکارآمد (۳) تصمیم‌گیری در مورد چگونگی سرمایه‌گذاری درآمدهای نفتی به روش‌هایی که رفاه آینده همه بحرینی‌ها را تضمین کند

- **پیوند بحرین با اقتصاد جهانی به واسطه توسعه زیرساختی با استانداردهای جهانی**
از طریق (۱) بهبود فرآیندهای برنامه‌ریزی برای بهره‌برداری از زمین، شبکه‌های حمل‌ونقل، تأمین برق و سایر زیرساخت‌ها (۲) تسریع مشارکت بخش خصوصی در ارائه خدمات زیربنایی عمومی در حوزه حکمرانی، شاخص کیفیت مدیریت و شاخص پاسخگویی بخش عمومی در گزارش تحولات اقتصادی و چشم‌اندازهای خاورمیانه و شمال آفریقای بانک جهانی، سهم دستمزدها از تولید ناخالص داخلی در بخش دولتی، رتبه‌بندی بانک جهانی برای اثربخشی و پاسخگویی دولت، رتبه‌بندی کیفیت نظارتی در شاخص‌های حکمرانی جهانی بانک جهانی، سهم هزینه‌های جاری که توسط درآمدهای جاری تأمین می‌شود و رتبه‌بندی زیرساخت‌های مجمع جهانی اقتصاد ارزیابی و رصد خواهد شد.

۳. جامعه

در بخش اجتماعی دولت بحرین بر اساس سند ۲۰۳۰ موظف به ارائه کمک‌های اجتماعی با استانداردهای بالا، تضمین دسترسی تمام ساکنان کشور به نظام درمانی باکیفیت، ایجاد یک نظام آموزشی با استانداردهای جهانی و شکل‌دهی به یک محیط امن و ایمن و تضمین محیطی جذاب و پایدار برای زندگی ساکنان شده است. در این بخش شاخص‌های ارزیابی عواملی همچون درصد خانوارهایی که درآمدی بالاتر از حداقل درآمد ملی دارند از کل جمعیت، امید به زندگی، بهبود عملکرد ارائه‌دهندگان خدمات بهداشتی، کاهش نرخ جرم و جنایت و توسعه طرح‌های مقابله با حوادث غیرمترقبه در نظر گرفته شده است.

برنامه چهار ساله ۲۰۱۹-۲۲

سه اولویت استراتژیک برنامه چهار ساله ۲۰۱۹-۲۲ عبارت است از: (۱) حفظ ارزش‌های دولت و جامعه (۲) ثبات مالی و توسعه اقتصادی (۳) پشتیبانی از یک محیط مساعد برای توسعه پایدار

هدف این برنامه ایجاد تعادل بین هزینه‌های عمومی و درآمدها برای دستیابی به رشد اقتصادی، ثبات مالی و توسعه پایدار است و در راستای محورهای اصلی، سیاست‌ها و ابتکارات مورد نظر برای حفظ امنیت و ثبات و ارائه خدمات لازم به شهروندان در دوره ۲۰۱۹-۲۲ تدوین شده است. این اهداف از طریق حفظ دستاوردهای کنونی، اجتناب از تحمیل هرگونه بار اقتصادی بر شهروندان و بهبود شرایط زندگی حاصل خواهد شد. در این دوره بحرین به دنبال دستیابی به اهداف کلی زیر است:

- سرمایه‌گذاری بر توسعه سرمایه انسانی از طریق تقویت، بهبود و تداوم خدمات دولتی در آموزش، بهداشت و سایر بخش‌ها
- ایجاد جامعه‌ای امن و باثبات
- تقویت توسعه پایدار برای دستیابی به تعادل مالی و حفظ رشد اقتصادی
- حمایت از بخش خصوصی برای پیشبرد توسعه ملی و ایجاد فرصت برای شهروندان و سرمایه‌گذاران
- استفاده بهینه از منابع و تضمین پایداری آن برای نسل‌های بعدی
- حمایت از ثبات خانواده و دستیابی به برابری جنسیتی از طریق تصویب قوانین و ابتکارات لازم با هدف توسعه اجتماعی
- تداوم تأمین مالی پروژه‌های توسعه‌ای و زیرساختی که باعث افزایش رشد و خدمت به شهروندان می‌شود
- بازتعریف نقش دولت از اپراتور به تنظیم‌کننده
- حمایت از خلاقیت، تعالی و برجسته کردن نقش زنان، جوانان و ورزش در همه برنامه‌ها و ابتکارات دولتی

برنامه توازن مالی^۲

این برنامه^۳ در سال ۲۰۱۸ با هدف کلی دستیابی به تعادل مالی تا سال ۲۰۲۲ معرفی شد. براین اساس دولت بحرین موظف شده است که در پایان دوره، با بازنگری و اصلاحات احتمالی، برنامه جدید را ارائه دهد.

1- https://www.bahrain.bh/wps/portal/en!/ut/p/z1/1ZJBU4MweIX_ih56ZLIQCOGIDLYyMnVaaUsunZRGGgcCxQzqvzcdT1VbMLfMvLf79ttFDG0QU7yXJdeyUbwy_5yR7WwOxHaok1CcYQjnJFoEMdhT8ND6XAAYxyeB_-SvAodQQGyMH5w0sh9c409TgJDeLR6f7yOAKR7pv_DCwf4rxBBrc7IHeeFTTDzPt4LCdiy38LgVYOxagIBOXFFQewcndaF0qw8oF2XTt02nebUVagIVV3upypuWI-JtAjt-6LhUDmD4Cel3CnZ9hqVQpgY7n-UP1N91rrAcapSboP7FoKbCupfiHWWq6WpzHct_wpsBSoyWYi5Ovh6PLDSgG6XFh0ab8aTbOsuyumuJPK4lf0hi7LL_9Atndg_E!/dz/d5/L3dHQSEvUUt3SS9nQSEh/

2- Fiscal Balance Program

3- https://www.bahrain.bh/wps/portal/en!/ut/p/z1/1ZJBU4MweIX_ih56ZLIQCOGIDLYyMnVaaUsunZRGGgcCxQzqvzcdT1VbMLfMvLf79ttFDG0QU7yXJdeyUbwy_5yR7WwOxHaok1CcYQjnJFoEMdhT8ND6XAAYxyeB_-SvAodQQGyMH5w0sh9c409TgJDeLR6f7yOAKR7pv_DCwf4rxBBrc7IHeeFTTDzPt4LCdiy38LgVYOxagIBOXFFQewcndaF0qw8oF2XTt02nebUVagIVV3upypuWI-JtAjt-6LhUDmD4Cel3CnZ9hqVQpgY7n-UP1N91rrAcapSboP7FoKbCupfiHWWq6WpzHct_wpsBSoyWYi5Ovh6PLDSgG6XFh0ab8aTbOsuyumuJPK4lf0hi7LL_9Atndg_E!/dz/d5/L3dHQSEvUUt3SS9nQSEh/

برنامه توازن مالی شش محور اصلی را برای دستیابی به انضباط و تعادل مالی ارائه کرده است.^۱

شکل ۲- محورهای متوازن سازی مالی دولت بحرین

همچنین با توجه به همه‌گیری کرونا و کاهش درآمدهای نفتی، دولت بحرین اقدامات اصلاحی را ذیل برورسانی برنامه توازن مالی در این دوره در دستور کار قرار داد:

- برورسانی‌های نظام مجوزهای تجاری (سجلات) و سیستم تأیید مجوزهای ساختمانی (بنایات)، ادغام نهادهای دولتی و ساده‌سازی فرایندهای درخواست و ارائه مجوز
- راه‌اندازی برنامه ارزیابی مراکز خدمات دولتی با هدف ارتقای عملکرد خدمات عمومی با تأکید بر اهمیت نوآوری در جریان کار دولت برای اطمینان از عملکرد بهینه و بهبود ارائه خدمات
- تشکیل کمیته توسعه قانون که بر تدوین قانون جدید نظارت دارد
- بازنگری سیستم حقوقی با تمرکز بر تحول دیجیتال و ایجاد سیستم مدیریت پرونده در دادگاه‌های تجاری و بازنگری قوانین
- اتخاذ استراتژی دولت دیجیتال برای بهره‌گیری از فناوری‌های دیجیتال با هدف بهبود ارائه خدمات دولتی

نظام مجوزهای تجاری (سجلات)^۲

سجلات^۳ مجموعه قوانین، الزامات، گردش کار و راهنمایی‌هایی رویه‌ای برای ثبت شرکت‌های تجاری در بحرین است که در راستای اهداف سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ در خصوص توسعه تجارت، کسب‌وکار و ایجاد محیطی مناسب برای شرکت‌های خارجی توسط وزارت صنعت و تجارت بحرین تدوین شده است.

1- Fiscal Balance Program, Kingdom of Bahrain at: www.bahrain.bh/new/en/finance-budget_en.html

۲- نظام التراخيص التجارية

۳- حکومت مملکت البحرين، وزارة الصناعة و التجارة

جدول ۱- الزامات ثبت شرکت در بحرین^۱

نوع شرکت	الزامات اولیه
شرکت سهامی عام (BSC)	<ul style="list-style-type: none"> • برخورداری از سرمایه مشترک لازم برای دستیابی به اهداف شرکت که نباید کمتر از یک میلیون دینار بحرین باشد. • شرکت ملزم به داشتن سرمایه مشترک ثبت شده است و اساسنامه شرکت می‌تواند سرمایه مجاز تا بیش از ده برابر سرمایه ثبت شده را تعیین کند. • سهام شرکت سهامی عام به ارزش اسمی ثبت می‌شود و با ارزش کمتر قابل ثبت نیست. در صورتی که این گونه سهام با ارزش بالاتری ثبت شود، این افزایش برای تامین هزینه‌های ثبت و سپس اندوخته قانونی تخصیص می‌یابد. • سهام غیر قابل تقسیم است، اما دو نفر یا بیشتر می‌توانند یک یا چند سهم داشته باشند که باید شرکای تضامنی داشته باشند. • سهام اسمی و قابل معامله باشد. • شرکت موظف است یک یا تعدادی حسابرس منصوب کند که در هر سال مالی گزارشی از فعالیت شرکت در آن سال مالی، وضعیت مالی، بودجه و سود آن تهیه کند. • سالانه ۱۰ درصد از سود خالص جهت تخصیص به حساب اندوخته قانونی کسر می‌شود؛ مگر اینکه در اساسنامه شرکت درصد بیشتری تعیین شده باشد. • شرکت‌های سهامی با تصمیم مجمع عمومی عادی حق دارند از طریق انتشار اوراق قرضه استقراض کنند و بنا به پیشنهاد هیأت مدیره نیاز شرکت به استقراض و شرایط انتشار اوراق قرضه مشخص می‌شود.
شرکت سهامی بسته (BSC Closed)	<ul style="list-style-type: none"> • حداقل سرمایه شرکت نباید از ۲۵۰ هزار دینار کمتر باشد. • ارزش سهم نباید کمتر از ۱۰۰ فلس^۲ و بیشتر از ۱۰۰ دینار بیشتر باشد. • شرکت موظف به تعیین یک یا چند حسابرس است. • کل ارزش سهام یا حداقل ۵۰ درصد آن باید در بانک‌های مورد تایید سپرده شود. • سهام شرکت‌های تعطیل شده جز پس از احراز کل ارزش سهام قابل معامله نخواهد بود.
شرکت با مسئولیت محدود (W.L.L)	<ul style="list-style-type: none"> • حداقل سرمایه وجود ندارد. • سرمایه شرکت به سهام مساوی تقسیم می‌شود. سهم نباید غیر قابل تقسیم یا غیر قابل معامله باشد. • شرکت ثبت نمی‌شود مگر اینکه کلیه سهام یا معادل نقدی آن بین شرکا توزیع شده و عیناً در اختیار شرکت قرار گرفته باشد. • شرکت باید یک سرمایه ذخیره را طبق قوانین مقرر برای شرکت‌های سهامی حفظ کند. • شرکت موظف است یک یا چند بازرس را که توسط مجمع عمومی انتخاب می‌شوند، تعیین کند.
شرکت سهامی خاص	<ul style="list-style-type: none"> • شرکا در کلیه وجوه خود شخصاً و در قبال تعهدات شرکت مسئول خواهند بود.
simple commandite company	<ul style="list-style-type: none"> • از نظر تأسیس شرکت، مدیریت آن و از نظر فسخ و انحلال تابع قوانینی است که در شرکت مشارکت بحرینی ایجاد شده است.

1- Legal Requirements Relating to Companies, Sijilat, Bahrain's Ministry of Industry and Commerce,

۲- فلس یک واحد پولی است که در برخی کشورهای عرب از جمله کویت، یمن، عراق، اردن و بحرین معتبر است. در این کشورها (به جز یمن) هر فلس معادل ۰,۰۰۱ دینار است. هر فلس در یمن برابر با ۰,۰۱ ریال است.

نوع شرکت	الزامات اولیه
Limited by Shares Company	<ul style="list-style-type: none"> تعداد مؤسسين نبايد از ۴ نفر کمتر باشد. شرکت موظف به تعيين یک يا چند حسابرس است. حداقل سرمايه شرکت نبايد کمتر از ۲۰ هزار دينار باشد. سهان شرکت به سهام اسمی، قابل معامله و تقسيم ناپذير تقسيم می‌شود.
شعبه شرکت‌های خارجی	<ul style="list-style-type: none"> تأسیس دفتر مرکزی شعبه در بحرين الزامی است. کليه مدارک ارائه شده برای تاسيس شرکت بايد به زبان عربی يا انگلیسی باشد. در صورتی که به زبان دیگری غير از این دو زبان نوشته شده باشد، ترجمه عربی يا انگلیسی تاييد شده توسط یک مقام ذیصلاح بايد به آن پیوست شود. شعبه موظف است نام تجاری مشابه با نام اصلی شرکت و به دنبال آن عبارت «شعبه خارجی» داشته باشد. شعبه موظف به ارائه صورت مالی سالانه حسابرسی شده برای نشان دادن وضعیت مالی شرکت است. شعبه تابع قوانین بحرين خواهد بود.

مطابق سجلات، **اتباع پادشاهی بحرين** می‌توانند کلیه فعالیت‌های تجاری، حرفه‌ای، صنعتی و خدماتی را پس از انجام الزامات و مقررات انجام دهند. **شهروندان شورای همکاری خلیج فارس و شهروندان ایالات متحده آمریکا** می‌توانند کلیه فعالیت‌های تجاری، حرفه‌ای، صنعتی و خدماتی را از طریق مالکیت انفرادی بر یک ملک یا یک شرکت پس از انجام الزامات و مقررات به استثنای برخی از فعالیت‌های تجاری ممنوعه انجام دهند. **اتباع سایر کشورها، اعم از عرب یا غیرعرب**، می‌توانند از طریق تمام اشکال شرکت‌های تجاری، در کلیه فعالیت‌های اقتصادی به جز برخی از فعالیت‌های تجاری ممنوعه شرکت کنند.

ارزیابی سیاست تجاری بحرين

پادشاهی بحرين کشوری با سطح درآمد بالا (سرانه تولید ناخالص داخلی ۲۳,۳ هزار دلار بر مبنای آمار بانک جهانی) و تنها دارای یک و نیم میلیون نفر جمعیت است. در نتیجه یک سیاست متنوع‌سازی بلندمدت در راستای سند چشم‌انداز اقتصادی ۲۰۳۰ بحرين، بخش خدمات تبدیل به یک پشتوانه مهم برای اقتصاد کشور شده است و در سال ۲۰۲۰ حدود ۶۰ درصد از کل تولید ناخالص داخلی را شامل می‌شد. با این وجود، سهم نفت به تنهایی ۱۸,۳ درصد از تولید ناخالص داخلی بوده است که این امر شامل بخش مهمی از درآمد دولت، صادرات و دیگر فعالیت‌های اقتصادی می‌شود. بخش تولیدی که سهم ۱۴,۲ درصدی از تولید ناخالص داخلی دارد، مصرف انرژی بالایی دارد ولی با این حال، دومین بخش بزرگ از تولید ناخالص داخلی به جز نفت به شمار می‌رود. سهم بخش کشاورزی همچنان ناچیز است و تنها شامل ۰,۳ درصد از GDP می‌شود. با وجود تلاش‌های زیاد برای بالا بردن سهم بحرينی‌ها از اقتصاد این کشور، اقتصاد بحرين همچنان وابستگی زیادی به نیروی کار خارجی دارد. بخش عمومی و شرکت‌های دولتی همچنان

نقش زیادی در اشتغال دارند. دینار بحرینی واحد پول بحرین است که از یک نرخ ارز ثابت برخوردار بوده و به طور سنتی بر مبنای نرخ دلار تثبیت شده است.

بر اساس چشم‌انداز ۲۰۳۰، بحرین چندین پروژه ملی را برای بهبود کیفیت زیرساخت‌ها، ترویج دیجیتال‌سازی و افزایش کیفیت خدمات به پیش برده است. برنامه موازنه مالی میان مدت (FBP) از سال ۲۰۱۸ برای متوازن کردن منابع ارزی خارجی و حل مشکل کسری موازنه مالی بالا و بدهی دولت در پیش گرفته شده است. همچنین، به لحاظ تجارت خارجی یک موافقت نامه پشتیبانی مالی میان بحرین و کشورهای شورای همکاری برای حفاصل سال‌های ۲۰۱۸-۲۲ امضا شده است تا به حل چالش‌های یاد شده کمک کند. اصلاحات اقتصادی در مجموع معطوف به حفظ یک رشد اقتصادی مثبت ولی منعطف بوده است که به شکل گسترده توسط بخش غیرنفتی پشتیبانی شود و هم‌زمان، رژیم نرخ ارز ثابت به حفظ قیمت‌های داخلی کمک کند. با این همه، بحران کووید ۱۹ و سیاست‌های دولت برای مقابله با پیامدهای آن، از جمله بسته حمایتی ۱۲ میلیارد دلاری، احتمالاً تأثیرهای مثبت سیاست‌های بالا را به تأخیر خواهد انداخت. در سال ۲۰۲۰ اقتصاد با رشد منفی ۵٫۱ درصدی روبه‌رو شد، هرچند در سال ۲۰۲۱ تا حدی رشد اقتصادی بحرین بازیابی شد و در حال حاضر نیز نرخ رشد متوسط ۲ تا ۲٫۵ درصدی را برای میان مدت، سال‌های ۲۰۲۲-۲۵ پیش‌بینی می‌کنند. این رشد عمدتاً متأثر از ادامه سرمایه‌گذاری‌های دولت در بخش‌های زیرساختی و کمک بخش غیرنفتی بوده است.^۱

تجارت

اقتصاد بحرین عمیقاً وابسته به تجارت است. نرخ تجارت کالا و خدمات به تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۱۴ به میزان ۱۷۶ درصد و در سال ۲۰۲۰ به میزان ۱۳۶ درصد بوده است. محصولات نفتی کماکان اصلی‌ترین کالای تجاری بحرین هستند و سهم آن از مجموع تجارت عمدتاً به میزان ۴۰ درصد بوده است و پس از آن محصولات فلزی غیرآهنی قرار دارند. در مقابل، مهمترین کالاهای وارداتی شامل نفت خام برای پالایشگاه‌های داخلی، محصولات کشاورزی و مصنوعات صنعتی می‌شوند. بحرین یک صادرکننده خالص خدمات به شمار می‌آید و نرخ صادرات به واردات آن نیز در مسیر افزایشی قرار دارد. مهمترین شرکای وارداتی این کشور، اعضای شورای همکاری و به ویژه عربستان سعودی و امارات بوده‌اند. سهم شرکای بعدی (اتحادیه اروپا، چین و برزیل) به عنوان مبادی وارداتی در طول بازه ارزیابی سازمان تجارت جهانی در حال افزایش بوده است.^۲

کشور بحرین یک عضو فعال در نظام تجارت چندجانبه به شمار می‌آید و در فرایندهای بوروکراتیک و سیاست‌گذاری مختلف سازمان تجارت جهانی ایفای نقش کرده است. این کشور در بیانیه مشترک تجارت الکترونیک، تسهیل سرمایه‌گذاری برای توسعه و نیز ابتکار کسب‌وکارهای خرد، کوچک و متوسط مشارکت

1- WTO Secretariat Report on Bahrain, Summary, p. 7

2- Ibid.

داشته است و در سازمان تجارت جهانی هیچوقت در موضع شاکی در پرونده‌ای قرار نداشته است، ولی در سال ۲۰۱۷ در یک مورد از سوی قطر مورد شکایت قرار گرفته است. این کشور عضو پیمان‌های تجاری منطقه‌ای شورای همکاری خلیج (فارس)، منطقه آزاد تجاری پان عربی و سازمان همکاری اسلامی بوده و یک موافقت‌نامه تجارت آزاد با ایالات متحده نیز دارد.^۱

سرمایه‌گذاری

بحرین در طول بازه زمانی ارزیابی سازمان تجارت جهانی رژیم سرمایه‌گذاری خود را بهبود بخشیده است. دولت در سال ۲۰۱۶ یک نظام سجلات را معرفی کرد که به منظور تسهیل ثبت کسب و کارها، الزامات مجوزها و تسهیل همکاری میان نهادهای دخیل صورت گرفته است. در سال ۲۰۱۸ نیز محدودیت‌های مالکیت خارجی در ۶۲ فعالیت اقتصادی برداشته شد. همچنین، در سال ۲۰۲۱ سیاست‌های جدیدی برای تسهیل بیشتر سرمایه‌گذاری خارجی در برخی از فعالیت‌های اقتصادی که همچنان جزء ممنوعه‌های فهرست بالا بودند، عرضه شد. در حال حاضر، فعالیت‌هایی که تنها برای شهروندان و شرکت‌های بحرینی و اعضای شورای همکاری مجاز هستند شامل خدمات حسابداری، صادرات، واردات و فروش سوخت خودروهای مسابقه‌ای، ترخیص کانتینر و ماهی‌گیری می‌شود.^۲

تعرفه و مالیات

نظام تعرفه‌ای بحرین مبتنی بر نرخ مشترک تعرفه خارجی شورای همکاری است که ۳۴ قلم کالایی از آن مستثنی شده‌اند و دیگر اعضا نیز می‌توانند رژیم تعرفه‌ای خود را در آن موارد به کار بندند. تعرفه‌هایی که بر سیگار و محصولات تنباکو اعمال می‌شوند مبتنی بر قیمت نیستند^۳ که این شامل ۲۰ خط تعرفه‌ای می‌شود. میانگین ساده تعرفه‌های اعمال شده کامله الوداد بحرین در سال ۲۰۲۱ به میزان ۴,۷ درصد بود که در مقایسه با ۵,۱ درصد در سال ۲۰۱۳ یک روند کاهشی را به نمایش می‌گذارد. میانگین تعرفه‌ها در کالاهای کشاورزی (۵,۴ درصد) بیشتر از کالاهای غیرکشاورزی (۴,۶ درصد) بوده است. محصولات تنباکو بالاترین تعرفه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند.

کشور بحرین یک محیط اقتصادی با مالیات پایین به شمار می‌آید. مالیات شرکتی تنها بر شرکت‌های شاغل در بخش نفت و گاز و نیز آن دسته از شرکت‌ها که از استخراج یا پالایش محصولات هیدروکربنی سود می‌برند، اعمال می‌شود. با این حال، این کشور مالیات غیرمستقیم بر تنباکو، نوشیدنی‌های انرژی‌زا و کربوناتی اعمال می‌کند و به تازگی، یک نرخ مالیات بر ارزش افزوده ثابت ۵ درصدی را نیز در پیش گرفته است. هرچند این مالیات‌های بر ارزش افزوده و غیرمستقیم بر کالاهای داخلی و وارداتی به یک اندازه اختصاص پیدا می‌کند، به دلیل تولید داخلی اندک، بیشتر درآمد دولت از این مالیات‌ها مربوط به

1- WTO Secretariat Report on Bahrain, Summary, p. 8

2- Ibid

3- Non-ad valorem

کالاهای وارداتی است.

نظام واردات و صادرات

از زمان آخرین ارزیابی، دولت بحرین ممنوعیت وارداتی برای ضایعات پلاستیک و پلاستیک خرد شده وضع کرده است. این کشور همچنین در قالب و همراه با دیگر اعضای شورای همکاری خلیج فارس، مالیات قطعی ضد دامپینگ را بر چهار محصول وضع کرده است تا از محصولات فلزی- فولادی و پلاستیک‌های شیمیایی تولید داخل حمایت کند.

افزون بر این، بحرین برنامه‌های پرشماری را برای حمایت از صنایع داخلی دنبال می‌کند. این برنامه‌ها شامل استثناء کردن مواد مورد نیاز شرکت‌های مجوزدار از تعرفه‌ها و در برخی موارد مشوق‌هایی برای توسعه صادرات است. از زمان آخرین ارزیابی، ابتکارهای جدیدی برای وام‌دهی به استارت‌آپ‌های بانوان، صندوق حمایت نقدی برای شرکت‌های شاغل در حوزه سرمایه‌گذاری، یک ابتکار برای حمایت از صادرکنندگان تازه کار و یک برنامه گسترش کسب‌وکارهای کوچک و متوسط (SMEs) را تدارک دیده است. همچنین، آژانس جدید ترویج صادرات (Export Bahrain) وارد قراردادهای مشارکتی با شرکت‌های دولتی و بخش خصوصی می‌شود تا شرکت‌ها را برای دسترسی به حمل‌ونقل و تخفیف‌های خدماتی، دسترسی به مجوزهای اعتباری و محصولات داخلی توانمند کند. هم‌زمان، دولت بحرین یارانه‌های مصرفی بر گوشت گاو، مرغ و سوخت را حذف کرده است.^۱

استاندارد، قوانین و رویه‌ها

در سال ۲۰۱۶ بحرین قانون جدیدی برای استاندارد و مترولوژی وضع کرد تا با استانداردهای بین‌المللی هماهنگ شده و مقیاس کار را با رویه‌های بین‌المللی و منطقه‌ای سازگار کند. یک نشان «تولید بحرین» معرفی شد تا تولیدات محلی را تشویق کند. در سال ۲۰۱۸، این کشور قانون جدیدی را موسوم به ترویج رقابت و حمایت^۲ وضع و بر مبنای آن، دستورالعمل‌های تازه‌ای صادر کرد. این قوانین و دستورالعمل‌ها تلاش کرده‌اند تا رویه‌های ضد رقابت، سوءاستفاده از موقعیت و تمرکز بر اقتصاد را به نظارت قانون در آورده و کنترل کنند. این قانون توسط اداره ترویج رقابت و حمایت در وزارت صنعت، تجارت و گردشگری، در دایره حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان اجرا می‌شود.

بحرین عضو ناظر موافقت‌نامه تدارکات دولتی^۳ در سازمان تجارت جهانی بوده و از رویه‌های این موافقت‌نامه از جمله الکترونیکی‌سازی کامل نظام مناقصه‌ها و اختصاص قیمت ترجیحی ۱۰ درصدی برای کسب‌وکارهای متوسط و کوچک در مناقصات دولتی کالا، زیرساخت و خدمات پیروی می‌کند. در حوزه حقوق مالکیت معنوی، بحرین قانون علایم تجاری شورای همکاری را پذیرفته است. این قانون شامل رویه‌ها و قواعدی ناظر بر

1- WTO Secretariat Report on Bahrain, Summary, p. 9.

2- Law on Competition Promotion and Protection

3- Agreement on Government Procurement

مدل‌های الگوها و علایم تجاری می‌شود و خدمات آنلاین برای ثبت دارایی‌های صنعتی و معنوی فراهم می‌کند. منامه همچنین عضو چندین کنوانسیون بین‌المللی نیز در این حوزه هست.^۱

شکندگی‌های نظام تجاری

بحرین همچنان برای تأمین تقاضای داخلی خود برای اغلب محصولات کشاورزی به واردات وابسته است، هرچند دولت تلاش کرده است تا این بخش را توسعه دهد. این تلاش‌ها شامل وام‌های ترجیحی به کشاورزان، اختصاص یارانه برای آبیاری و تجهیزات گلخانه‌ای و تأمین خدمات کشاورزی گوناگون می‌شود. بخش کشاورزی، شکار و ماهیگیری از پایین‌ترین میزان میانگین تعرفه‌های حمایتی که ۳ درصد است بهره می‌برد.

بر مبنای ارزیابی سازمان تجارت جهانی، صنایع نفت و گاز همچنان بیشترین اهمیت را برای اقتصاد دارند. مالکیت دولت در این بخش همچنان در حوزه‌های گوناگون اکتشاف، استخراج و بازاریابی غالب است. هولدینگ نوگا^۲ که بازوی سرمایه‌گذاری اداره ملی نفت و گاز به شمار می‌رود، مجری دولت در ۱۳ شرکت دولتی است. واردات و صادرات مواد نفتی منحصراً به دست شرکت نفت بحرین^۳ انجام می‌شود که زیرمجموعه هولدینگ نوگا است. تلاش‌های بحرین در این بخش علاوه بر بهینه کردن نقش این بخش در کلیت اقتصاد، معطوف به ترویج بهره‌وری انرژی و در پیش گرفتن رویه‌های دوستدار محیط زیست است. هدف این است که تا سال ۲۰۳۵، ۱۰ درصد از تولید انرژی از منابع تجدیدپذیر باشد. برای رسیدن به این هدف، در سال ۲۰۱۷ قطعنامه‌ای صادر شد تا تولید انرژی پاک را تشویق کند و سهم انرژی‌های تجدیدپذیر از اقتصاد را بهبود ببخشد. با وجود اینکه تولید انرژی در این کشور تا حدی رقابتی شده است، انتقال و توزیع آن کماکان در انحصار شرکت‌های دولتی است.

بخش تولید صنعتی در تسلط صنایع انرژی‌بر مانند آلومینیوم و پتروشیمی است. تولیدکنندگان عمده شرکت‌های بزرگی هستند که بخشی از مالکیت آن‌ها با دولت است. شرکت آلومینیوم بحرین در واقع یکی از بزرگترین تولیدکنندگان آلومینیوم در جهان است. این کارخانه به طور مشترک توسط شرکت صنایع بنیادی عربستان سعودی^۴ و مملکت^۵ بحرین اداره می‌شود. بحرین در سال‌های گذشته تلاش کرده است تا صنایع دوستدار محیط زیست را ایجاد کرده و توسعه دهد. تولیدکنندگان به شیوه‌های مختلفی تشویق شده‌اند تا به سوی فعالیت‌های تولیدی پاک‌تر تغییر مسیر دهند. به لحاظ قانونی نیز لازم است که در این بخش، پیش از انجام پروژه‌ها تأثیرات آب و هوایی آن مورد ارزیابی قرار بگیرد. میانگین تعرفه‌ها برای واردات در این بخش نیز ۴٫۹ درصد است.

1- Ibid

2- Noga Holding

3- Bahrain Petroleum Company

4- Saudi Arabian Basic Industries Corporation

5- Mumtalakat

خدمات مالی

این بخش بیشترین سهم را از تولید ناخالص داخلی بحرین بعد از نفت دارد. شرکت‌های این حوزه به روی سرمایه‌های خارجی باز است و طیف گسترده‌ای از بنگاه‌های اسلامی و بنگاه‌های متداول بین‌المللی را در بر می‌گیرد. بحرین اخیراً گام‌های مهمی را برای ترویج خدمات بانکی مبتنی بر اینترنت^۱ برداشته است و قواعد حمایتی جدیدی در این حوزه وضع شده است. همچنین، مجوزهای جدیدی در حوزه دارایی‌های رمزارزها و خدمات مبتنی بر آن صادر شده است. بانک مرکزی بحرین همچنین ابزارهای جدیدی را برای کاهش مخاطرات عملیات بانکی وفق قواعد بازل ۳ معرفی کرده است. مبارزه با حمایت مالی از تروریسم و پولشویی از دیگر مسئولیت‌های بانک مرکزی بحرین است.

بانک مرکزی بحرین همچنین قواعد مشخصی را برای توسعه بیشتر بازار سرمایه بحرین و بهبود شفافیت در دارایی‌ها وضع کرده است. از جمله، شرکت‌های مشخص شده موظف هستند هرگونه تقسیم سود و یا اطلاعات مشابه را به سرعت به این نهاد اعلام کنند. در حوزه فعالیت‌های بیمه‌ای، در سال ۲۰۱۹ بانک مرکزی ارائه‌کنندگان مجوزهای بیمه‌ای را موظف کرده است تا از هرگونه افشای اطلاعات مستقیم یا غیرمستقیم به سهامداران خود خودداری کنند.^۲

ارتباطات و فناوری اطلاعات

خدمات ارتباطی در بحرین به روی سرمایه‌گذاران خارجی باز است. در سال ۲۰۱۹ شرکت خدمات وب آمازون، بحرین را به عنوان مرکز منطقه‌ای خود انتخاب کرد. این کشور در سال ۲۰۱۹ دکل‌های مخابراتی 5G را ایجاد و در حال حاضر کل شبکه این کشور زیر پوشش 5G است. در سال ۲۰۱۸ یک قانون حمایت از داده‌های شخصی تصویب شد و از سال ۲۰۱۹ اجرایی شد. قواعد دیگری نیز در این حوزه در بحرین وجود دارد که ناظر بر نقل و انتقالات الکترونیکی، الزامات فنی ارسال، دریافت و به روز رسانی سوابق و امضای الکترونیکی نهادهای عمومی است.^۳

حمل و نقل

بحرین یک برنامه استراتژیک برای حمل و نقل زمینی و سرمایه‌گذاری در حمل و نقل اتوبوسی دارد و زیرساخت‌های متناسب با آن با همکاری بخش خصوصی توسعه پیدا کرده است. همچنین، قدم‌هایی برای قاعده‌مند کردن بیشتر حمل و نقل مسافران به صورت داخلی و بین‌المللی صورت گرفته است. خدمات حمل و نقل دریایی به شکل مشخص توسط شرکت‌های خصوصی عرضه می‌شود و مشارکت خارجی نیز در طول بازه زمانی مورد ارزیابی سازمان تجارت جهانی در این حوزه‌ها تسهیل شده است. شراکت کامل توسط شرکت‌های خارجی در صادرات مجدد کالاها و خدمات لجستیکی دارای ارزش افزوده، تعمیر و

1-Fintech

2- WTO Secretariat Report on Bahrain, Summary, p. 9.

3- WTO Secretariat Report on Bahrain, Summary, p. 9.

ساخت کشتی‌ها، ناوبری و یدک‌کشی اجازه داده شده است. زیرساخت‌های فرودگاه بین‌المللی بحرین در سال ۲۰۲۱ نوسازی شد و ظرفیت جابجایی مسافر و حمایت از صنعت توریسم توسط آن بهبود بخشیده شد. برنامه‌ها و رویدادهای بین‌المللی با تعداد بالای بازدیدکنندگان نیز تشویق شده است تا جایگاه بحرین به عنوان یک مقصد مهم منطقه‌ای و بین‌المللی توریسم تقویت شود. اداره توریسم و نمایشگاه‌های بحرین که از سال ۲۰۱۵ تأسیس شده است همچنان مسئول اداره تمام رویدادهای مرتبط با این حوزه است.^۱

روابط تجاری ایران و بحرین

از مجموع ۴۸,۴۴ میلیارد دلار صادرات ایران در سال ۱۴۰۰، بحرین تنها ۰,۰۲ درصد را به خود اختصاص داده است و از این نظر در جایگاه شصت و هشتم در میان شرکای تجاری ایران قرار گرفته است. در حوزه واردات نیز این کشور از مجموع ۵۳ میلیارد دلار واردات ایران با اختصاص ۰,۰۲ درصد به خود، در جایگاه ۹۰ قرار گرفته است. با این وجود، چنان که در ادامه توضیح داده شده است، این ارقام بیش از آنکه نشان‌دهنده اهمیت اندک بحرین در تجارت ایران باشد، نشانه شکست تلاش‌ها برای توسعه روابط، به واسطه اختلافات سیاسی دو کشور است.

جدول ۲- مبادلات تجاری ایران و بحرین^۲

واردات		صادرات		سال
ارزش (میلیون دلار)	وزن (متریک تن)	ارزش (میلیون دلار)	وزن (متریک تن)	
۵,۵	۱۴۳۳	۱۱,۷	۸۸۲۷	۱۳۹۶
۰,۸	۳۳	۱۲,۱	۸۵۲۴	۱۳۹۷
۱,۸	۹۸	۹,۹	۹۶۶۷	۱۳۹۸
۰,۹	۱۱۵	۸,۴	۱۰۵۹۱	۱۳۹۹
۱,۴	۱۱۳	۹,۷	۱۴,۵	۱۴۰۰

چنان که در جدول بالا مشخص است، پس از توافق هسته‌ای در سال ۲۰۱۵، روابط تجاری ایران و بحرین تقویت شد؛ به طوری که در سال ۱۳۹۶ مجموع تبادلات تجاری به حدود ۱۷ میلیون دلار رسید. با این حال در پی خروج ایالات متحده از برجام این رقم کاهش یافت و تنها در سال ۱۴۰۰ با افزایش نسبی همراه بود. هر چند ارقام مربوط به این سال نیز ۳۶ درصد کاهش را نسبت به سال ۱۳۹۶ نشان می‌دهد. همچنین ملاحظه می‌شود که فارغ از روند، مجموع تبادل تجاری دو کشور در تمام سال‌های مورد بررسی رقمی ناچیز بوده است.

در سال ۲۰۱۸، فرش و سایر کفپوش‌های نساجی (۲,۸۳ میلیون دلار)، میوه‌های خوراکی، آجیل، پوست مرکبات، خربزه (۱,۹۶ میلیون دلار)، قهوه، چای، شیر خشک و ادویه‌ها (۱,۴۹ میلیون دلار)، روغن‌های ضروری، عطر و لوازم آرایشی (۸۴۷,۵۲ هزار دلار)، آماده‌سازهای غذایی سبزیجات، میوه و آجیل (۷۰۶,۹۷ هزار

1- WTO Secretariat Report on Bahrain, Summary, p. 10.

دلار)، سبزیجات خوراکی، ریشه‌ها و غده‌های خاص (۶۷۶,۱۸ هزار دلار)، غلات، آرد، نشاسته، آماده‌سازهای شیر و محصولات لبنی (۴۶۱,۹۳ هزار دلار)، قند، شکر و شیرینی (۴۵۷,۵۳ هزار دلار)، محصولات سرامیکی (۴۴۳,۹۰ هزار دلار)، آماده‌سازهای خوراکی‌های متفرقه (۳۵۹,۱۵ هزار دلار)، محصولات لبنی، تخم مرغ، عسل و سایر محصولات خوراکی (۳۱۳,۵۲ هزار دلار)، سنگ، گچ، سیمان، آزبست، میکا یا مواد مشابه (۲۳۶,۳۹ هزار دلار)، کاکائو و آماده‌سازهای کاکائو (۲۰۸,۳۴ هزار دلار)، ماشین‌آلات، راکتورهای و بویلرها (۱۵۶,۸۷ هزار دلار) و پلاستیک (۱۲۶,۶۹ هزار دلار) عمده اقلام صادراتی ایران به بحرین را تشکیل داده‌اند.^۱

در همین سال، دستگاه‌های اپتیکال فنی و پزشکی (۷۵۳,۱۰ هزار دلار)، آلومینیوم (۴۱,۹۸ هزار دلار)، پلاستیک (۳۱,۸۳ هزار دلار)، محصولات شیمیایی متفرقه (۱۵,۰۸ هزار دلار) و تجهیزات الکتریکی و الکترونیکی (۱۲,۰۱ هزار دلار) عمده کالاهای وارداتی ایران از بحرین را تشکیل داده‌اند.^۲

همچنین در سال ۱۳۹۹، واردات ایران از بحرین تنها از طریق چهار گمرک تهران، فرودگاه بین‌المللی امام خمینی، قزوین و منطقه ویژه اقتصادی شهید رجایی انجام شده است؛ در همین حال در حوزه صادرات گمرک‌های منطقه ویژه اقتصادی شهید رجایی، مشهد، منطقه ویژه اقتصادی بوشهر، کاشان و فرودگاه بین‌المللی امام خمینی، بیشترین سهم در تجارت با بحرین را به خود اختصاص داده‌اند.

اتاق‌های بازرگانی ایران و بحرین در دهه ۱۳۸۰ دارای روابط رسمی بودند و اتاق بازرگانی بحرین با هدف توسعه روابط اقتصادی با ایران «شورای بازرگانی مشترک با ایران» را تشکیل داده بود؛ تلاش برای توسعه روابط اقتصادی و تجاری دو کشور پس از امضای «موافقتنامه همکاری‌های اقتصادی، بازرگانی و فنی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت پادشاهی بحرین» در سال ۱۳۸۲ شدت گرفته بود. مطابق این قانون دو کشور متعهد به گسترش همکاری‌ها در حوزه‌های مبادلات تجاری، خدمات، توریسم، مالی و بانکی، بیمه، حمل‌ونقل و ارتباطات شده بودند. به علاوه، در همین سال «موافقتنامه تشویق و حمایت متقابل از سرمایه‌گذاری بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت پادشاهی بحرین» به صورت قانون درآمد که بر اساس آن دو طرف متعهد به پذیرش سرمایه‌گذاری اشخاص حقیقی و حقوقی طرف دیگر، مقررات رفتار ملی و رفتار کامله الوداد و مصونیت سرمایه‌گذاری‌های اتباع طرف دیگر از مصادره و سلب مالکیت شده‌اند.^۳

با این حال در سال ۱۳۹۰، هم‌زمان با رسیدن بهار عربی به بحرین و آغاز اعتراضات اجتماعی در این کشور، اتاق بازرگانی بحرین، هم‌راستا با اتهامات مقام‌های این کشور مبنی بر دخالت ایران در اعتراضات، روابط بازرگانی با ایران را متوقف و شورای بازرگانی مشترک را منحل کرد.

در حوزه انرژی نیز، بحرین از جمله کشورهایی است که خواهان واردات گاز از ایران بود؛ در ۱۳۸۶ بحرین مذاکراتی را برای خرید گاز از ایران آغاز کرد؛ در سال ۱۳۸۸ منامه بار دیگر برای واردات ۳۰۰ تا ۵۰۰ میلیون

1- Trading Economics

2- ibid

فوت مکعب گاز با ایران وارد مذاکره شد؛ در جریان مذاکرات، ایران برای صادرات این حجم در کوتاه مدت اعلام آمادگی کرد؛ در عین حال دو طرف در خصوص صادرات بلند مدت گاز به بحرین با مشارکت روسیه به عنوان طرف سوم (سرمایه‌گذار و تأمین‌کننده تکنولوژی) به تفاهم کلی رسیدند و قرار شد در صورت نهایی شدن صادرات بلند مدت گاز ایران به بحرین، این کشور و روسیه در بخش بالادستی صنایع نفت ایران سرمایه‌گذاری کنند؛^۱ در حالی که انتظار می‌رفت صادرات گاز ایران به بحرین پس از احداث خط لوله با هزینه یک میلیارد دینار بحرین از سال ۲۰۰۹ آغاز شود،^۲ مذاکرات به نتیجه نهایی نرسید و نهایتاً در سال ۱۳۹۰، مقام‌های بحرینی اعلام کردند که به واسطه تیره شدن روابط سیاسی میان دو کشور، صادرات گاز از ایران از دستور کار خارج و مذاکرات متوقف شده است.^۳

به طور کلی می‌توان گفت پیوستگی‌های قومی، مذهبی و تاریخی میان ایران و بحرین که به صورت بالقوه عامل موثری در توسعه روابط تجاری و اقتصادی محسوب می‌شود، هرگز نتوانسته است ظرفیت‌های تجاری دو کشور را تحقق بخشد و روابط تجاری دو کشور همواره تابع مطلق روابط سیاسی بوده است؛ چنان که اشاره شد در دهه ۱۳۸۰ دو کشور تلاش‌های متعددی را برای توسعه روابط اقتصادی و تجاری خود کردند و حتی توافقات اولیه برای گسترش این روابط به سطح استراتژیک (صادرات گاز ایران به بحرین و سرمایه‌گذاری این کشور در صنعت نفت ایران) شکل گرفت؛ اما در سال ۱۳۹۰ با آغاز اعتراضات گسترده اجتماعی در بحرین، منامه تقریباً تمام روابط نهادینه خود با ایران در حوزه تجاری را به حالت تعلیق درآورد و در نهایت در سال ۱۳۹۴ روابط سیاسی دو طرف نیز قطع شد. در نتیجه به نظر می‌رسد هر گونه تحول در روابط تجاری ایران و بحرین در گرو مدیریت و حل‌وفصل اختلافات سیاسی است و بدون این امر احتمالاً این روابط با سطوح نازل کنونی ادامه خواهد یافت.

جمع‌بندی و توصیه‌های سیاست‌گذاری

برنامه‌ها و سیاست‌های اقتصادی بحرین فرصت مناسبی را برای تجارت و سرمایه‌گذاری فراهم کرده است؛ هر چند اقتصاد بحرین برای کسب‌وکارهای بین‌المللی و سرمایه‌گذاری خارجی جذابیت کمتری نسبت به رقبایی همچون عمان، قطر و کویت دارد، با این وجود منابع نفتی اندک و غیرصادراتی این کشور، احتمالاً سبب انگیزه و اراده قوی رهبران بحرین برای پیشبرد برنامه‌های متنوع‌سازی اقتصادی و ادغام بیشتر در اقتصادی جهانی است.

شاید بتوان ادعا کرد که بحرین بیش از شرکای خود در شورای همکاری خلیج فارس، از روابط و سیاست‌های هماهنگ این شورا در حوزه اقتصادی بهره‌مند شده است؛ به همین واسطه نیز بیش از سایر کشورها عضو شورا بر بهره‌گیری از فرصت‌هایی که به واسطه عضویت در آن پیش روی این کشور قرار گرفته است،

۱- شانا: شبکه اطلاع‌رسانی نفت و انرژی

۲- جام جم آنلاین

۳- دیپلماسی ایرانی

تأکید دارد و آن را یکی ستون‌های اصلی برنامه‌های اقتصادی خود می‌داند. علیرغم گشودگی اقتصاد بحرین به روی تجارت منطقه‌ای و بین‌المللی، به ویژه طی دهه اخیر فرصت و امکان توسعه روابط تجاری با این کشور - که هیچگاه از جمله شرکای تجاری مهم ایران محسوب نمی‌شده - به شدت تضعیف شده است و به نظر نمی‌رسد با تداوم رویکردهای سیاسی کنونی بحرین و ایران، این وضعیت شاهد تغییر چشم‌گیری باشد. در نتیجه هر گونه تلاش معطوف به نتیجه برای توسعه روابط تجاری و اقتصادی دو کشور در گرو بهبود روابط سیاسی دو کشور است. با در نظر داشتن این موضوع می‌توان رئوس پیشنهادی را به شکل زیر بررسی کرد:

- یکی از نقاط قوت بحرین که بالقوه فرصتی مناسب برای توسعه روابط تجاری ایران با این کشور محسوب می‌شود، شرکت آل‌با^۱ (آلومینیوم بحرین) است. آل‌با که در سال ۱۹۶۸ تأسیس و در سال ۱۹۷۱ به ظرفیت تولید تجاری رسید، یکی از بزرگ‌ترین تولیدکنندگان شمش آلومینیوم در جهان است. با توجه به توسعه صنعت قطعه‌سازی از آلیاژهای آلومینیوم پایه در ایران، واردات این فلز و آلیاژهای آن از بحرین به واسطه هزینه پایین حمل‌ونقل می‌تواند مورد توجه باشد؛ به علاوه با توجه به ظرفیت‌های تولیدی آلیاژهای آلومینیوم پایه و معادن بوکسیت در ایران، امکانات متنوعی برای همکاری دو کشور در این زمینه از جمله سرمایه‌گذاری مشترک وجود دارد.
- احیای توافقات اولیه پیشین در خصوص صادرات گاز ایران به بحرین و سرمایه‌گذاری این کشور در صنعت نفت ایران زمینه مناسبی را برای نهادینه شدن روابط اقتصادی و تأثیرپذیری کمتر آن از موضوعات سیاسی میان دو کشور فراهم خواهد کرد.
- پیوستگی‌های تاریخی ایران و بحرین دانش بالایی را در خصوص سلیقه بازار بحرین به تجار ایرانی می‌دهد؛ احیا و توسعه توافقات پیشین ایران و بحرین در خصوص رعایت رفتار کامله الوداد در کنار این دانش امکان رقابت در بازار بحرین را فراهم می‌کند.
- روابط تجاری نازل و رویکرد منفی سیاسی سبب شده است تا بازرگانان بحرینی دانش چندانی در خصوص پتانسیل‌های تجاری ایران نداشته باشند؛ برگزاری نمایشگاه‌ها و فراهم کردن امکان بازدید از مراکز تولیدی ایران می‌تواند به رفع این مشکل کمک کند.